

2. Киссельгоф И.С. Правящие круги и народные массы Франции после нападения фашистской Германии на СССР/ Ученые записки Башкирского гос. ун-та им. 40-летия Октября.–1957.– С.73-106
3. Можейко И. В. Западный ветер – ясная погода [Электронный ресурс] / И. В. Можейко – М.: АСТ, 2001. – Режим доступа: <http://militera.lib.ru/h/mozheiko/01.html> (12.04.2016)
4. Протокол между Францией и Японской империей о совместной обороне Французского Индокитая // під ред. Кузнецова Д. В. Хрестоматия по истории международных отношений. Новейшее время. / під ред. Д. В. Кузнецова-Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2013. – К. 4. – 2213 с.
5. Севостьянов Г. Н. США и Франция в годы войны 1939-1945 гг. / Г. Н. Севостьянов, А. И. Уткин. М.: Наука, 1974. –398 с.
6. Смирнов В. П. Начало сотрудничества правительства Виши с Фашисткой Германией // Французский ежегодник=Annuaire D'etudes Francaises за 1963. – М. : Наука, 1964 – 301 с.
7. Смирнов В. П. Правительство Виши и война гитлеровской Германии против СССР // Французский ежегодник. 1965 г. : Статьи и материалы по истории Франции – М. : Наука, 1966 – 311 с.

Калагін В. А.

Науковий керівник – к.і.н., доц. І. М. Шкляєв

УДК 94 (57+ 571.6)

ПРИЄДНАННЯ СХІДНОГО СИБІРУ І ДАЛЕКОГО СХОДУ ДО РОСІЇ В XVII СТОЛІТТІ

У статті автор розглядає проблему приєднання Східного Сибіру і Далекого Сходу до Росії в XVII столітті. Характеризує причини та наслідки цих подій. Висвітлює питання приєднання корінних народів і їх взаємини з першими поселенцями.

Ключові слова: Східний Сибір, Далекий Схід, приєднання, першопрохідці, наслідки, корінні народи.

Златоуст російської історичної науки Василь Осипович Ключевський дуже чітко і влучно визначив значення вивчення проблеми колонізації для історії Росії знаменитим висловом: «Історія Росії – це історія країни, яка колонізується».

Сибір ж завжди відігравала особливу роль в історії Росії. В даний час починається черговий етап освоєння сибірських регіонів, результати якого дозволять зайняти Росії одне з провідних місць у світовому співтоваристві держав. Остання третина XVI – перша чверть XVII ст. – час початку російської колонізації Сибіру. У цей період склалися основні тенденції подальшого взаємодії центру Росії з її периферією.

Початок освоєння російськими людьми Сибіру припало на кінець XVI ст. не випадково. До XVI ст. особливо цінний хутро Російській державі в основному давали печорські і пермські землі, але до середини століття вони помітно «испромышилились» [5, с. 20]. У той же час попит на дорогі хутра збільшився, особливо за кордоном. Російський соболь здавна високо цінувався у багатьох європейських і азійських країнах. З середини XVI ст. можливості вигідного продажу хутра різко зросли, так як були встановлені прямі торговельні зв'язки з Західною Європою через Біле море, а на короткий період – і через Балтійське, а включення до складу Росії всього волзького шляху (після падіння Казанського і Астраханського ханства) дало можливість вивозити російські товари безпосередньо в країни Сходу.

В таких умовах Сибір з її, здавалося, незліченними хутровими багатствами стала привертати до себе особливу увагу. «Соболині місця» [1, с. 37-38] цікавили, насамперед, людей «торгових і промислових». Але кровно зацікавленим у сибірському хутрі було і міцніюча держава. Його витрати збільшувалися разом із зростанням його мощі, але нові джерела поповнення казни відшукувались з працею. Природно-географічні умови «відвіданих» Єрмаком місць дозволяли закріпитися в Сибіру надійно – побудувати міста з постійним населенням, завести для

нього рілля і т. д. І правителі Росії, так само як і народні низи, не могли не використовувати відкриті ним після походу Єрмака можливості для просування в Зауралля. [2, с. 25]

Виділялися два шляхи колонізації: вільно-народний і урядовий. Вільно-народна колонізація проявлялася в добровільному і стихійному, тобто ніким спеціально не організованому, заселенні краю. Урядова колонізація здійснювалася також силами простого народу з тією лише різницею, що почин і керівництво в проведенні тих чи інших заходів по освоєнню нових земель належали царській адміністрації – воєвод, їх помічникам, стрілецьким і козачим начальникам та ін.

Просування на схід у 20-40-і рр. набуло настільки великий розмах, що незабаром пішла більш швидкими темпами, ніж промислове освоєння краю. Які добували соболя промисловці затримувалися на «відвіданих»[6, с. 48] землях, в той час як служиві люди просувалися все далі. Проте і дії козаків і стрільців поступово потрапляли під контроль урядової адміністрації.

Але приєднання нових територій в особливості Якутії, не давалося легко, добре укріплені якутські містечка брали в ході дво – і триденних штурмів, самі служиві люди місяцями сиділи в облозі, відбиваючи «жестокие приступы», «помирали голодною смертю», «перецынжали» [7, с. 91], і т. д. Але в кінці кінців служилим людям вдалося порозумітися з місцевою знаттю, і Якутська земля стала частиною Російської держави.

Важливим етапом російської колонізації Сибіру було досягнення служивими і промисловими людьми природних меж Азії на півночі і північному сході. Воно стало можливим завдяки розвитку полярного судноплавства.

Вихід з Льодовитого океану в Тихий з'явився вищим досягненням російських полярних мореплавців. Він мав важливі наслідки і для подальшого ходу колонізації Сибіру. Просувалися «зустрічей сонця» промислові люди, досягнувши природних меж Азії на північному сході, повернули на південь, що дозволило в найкоротші терміни освоїти багаті соболем землі на Охотському узбережжі і перейти на Камчатку. У цьому русі знову

зіграли важливу роль сибірські мореплавці, пройшовши вздовж тихоокеанського узбережжя від гирла Пенжини до Охоты.

Таким чином, у 50-х роках XVII ст. в цьому районі перетнулися два колонізаційних потоків – сухопутний південний і північний морський.

Вони, втім, не були рівноцінні. У зв'язку з «испромышлением» [2, с. 107] соболя в північних районах Сибіру активність мореплавства в арктичних водах стала швидко знижуватися, особливо з 80-х роках XVII ст. Південні шляхи отримували все більшу значимість в освоєнні Сибіру і залучали основний потік переселенців.

Подальше освоєння південних шляхів було насамперед пов'язано із закріпленням росіян в Прибайкаллі, з подальшим виходом в Забайкаллі і «Даурию» (Приамур'я). Початок приєднання цих земель було покладено будівництвом Верхоленського острога (1641 р.) і першим походом руських на Байкал, здійсненим у 1643 р.

Входження прилеглих до Байкалу земель до складу Російської держави відбулося в досить короткий термін і незабаром було закріплено спорудженням ще цілої низки опорних пунктів – Балаганського, Іркутського, Телембинського, Удінського, Селенгінського, Нерчинського та ін. острогів [5, с. 148]. У чому причина настільки швидкого приєднання цього порівняно густозаселеної краю до Росії? Справа в тому, що значна частина його корінних мешканців прагнули спертися на росіян в боротьбі з руйнівними набігами монгольських феодалів. Споруджена в районі Байкалу ланцюг фортець тривалий час і забезпечувала захист населення від ворожих вторгнень.

Подальше освоєння родючих амурських земель виявилось неможливим через посилення дій маньчжурських феодалів. Після захоплення Китаю вони вирішили розширити свої володіння на північ за рахунок Приамур'я і всього Забайкалля, висунувши претензії мало не на всю Східну Сибір. Жертвами маньчжурських вторгнень, поряд з росіянами, ставало все більше корінних жителів краю [3, с. 221].

Однак результат війни зважився не під стінами Албазину, після його героїчної оборони, і царського уряду доводилося рахуватися

з явним нерівністю сил. Становище ще більше ускладнилось, коли під впливом маньчжурської агітації деякі бурятські роди стали проявляти «шатость» [6, с. 345]. За умовами мирного договору Нерчинського 1689 р. російські, відстоявши Забайкалля, в Приамур'ї були змушені покинути частина вже освоєної території. Володіння московського государя надовго обмежилися лише верхніми притоками Амура. Ці землі увійшли до складу Нерчинського повіту.

Ми бачили, що перше сторіччя освоєння російськими людьми Сибіру стало не тільки самим яскравим, але і переломним періодом її історії. За час, відведений людському житті, величезний і багатий край докорінно змінив свій зовнішній вигляд, і характер внутрішніх процесів.

До кінця XVII ст. за Уралом проживало вже близько 200 тис. переселенців – приблизно стільки ж, скільки аборигенів [3, с. 280]. Північна частина Азії увійшла до складу більш розвиненою в політичному, соціальному, культурному і економічному відношеннях країни, об'єднаної в централізоване і могутня держава. Сибір була немов прошита рідкісною, але міцною мережею міст і острогів, стала ареною небачено жвавій для колись глухих місць торгівлі, полем активної діяльності сотень ремісників, тисяч промислових людей і десятків тисяч землеробів.

У XVII ст. народи Північної Азії вийшли з багатовікової ізоляції, прирікаючи їх на відсталість, і виявилися залучені в загальний потік світової історії. Сибір перетнули нові шляхи сполучення, зв'язали до купи розкидані на величезній відстані, раніше роз'єднані і недоступні райони. Почалася розробка майже не використовуються до XVII ст. природних ресурсів краю.

Які, однак, були наслідки розгорнулися в XVII в, подій для доль корінних сибірських народів? Тут важко давати оцінки, не виходячи за межі XVII сторіччя, так як тоді багато процеси лише зароджувалися. І ці оцінки не можуть бути однозначними, як не може бути однозначним все, що несло людям суспільство, побудоване на гнобленні людини людиною.

Режим феодалної експлуатації обрушився всією вагою на в більшості своїй погано підготовлених до нього сибірських

аборигенів. Крім податкового гніту і свавілля феодальних правителів, корінні мешканці Сибіру в XVII ст. відчували на собі вплив інших негативних факторів, більш згубні, хоча, загалом, і неминучих в тих умовах. Вони повсюдно виявлялися при зіткненні європейських народів, що жили довгий час ізольовано і сильно відставши від них в соціальному і культурному розвитку племенами: аборигени страждали від невідомих раніше хвороб, шкідливих звичок до алкоголю і тютюну, збідніння промислових угідь.

Був час, коли історики насамперед звертали увагу на ці обставини, видаючи їх ледве не за головний результат контактів російської та корінного населення Сибіру. Тепер, однак, ми знаємо, що для переважної більшості сибірських народів визначальною з'явилася інша сторона наслідків їх входження до складу Російської держави. Воно менш за все було зацікавлене у зменшенні числа платників ясаку і прагнуло по мірі сил перешкоджати цьому зменшенню. Включення Сибіру до складу великої централізованої держави означало встановлення на її території законності хоча б у самому простому вигляді, призводило до припинення внутрішніх усобиць. Вже в XVII ст. аборигени для вирішення виниклих в їх середовищі суперечок і сварок все частіше зверталися до російської адміністрації, вважаючи воєводський суд більш справедливим і неупередженим [7, с. 192]. За сприяння представників державної влади, які побоювалися ясачного недобору, зменшилися, а потім і припинилися криваві чвари між родовими і племінними групами. Стали швидко проявлятися і позитивні наслідки мирних контактів сибірських аборигенів з трудовими і в цілому не менш експлуатованими верствами російського народу.

Познайомивши переселенців з деякими видами їстівних рослин і рядом корисних у нових умовах господарських навичок, корінні жителі Сибіру сильно змінили під впливом російських і свій побут і свою трудову діяльність. У аборигенів стали складатися більш досконалі прийоми промислів, землеробства і скотарства, з їх середовища все частіше стали виходити «люди торгові і прожиткові» [2, с. 212]. Наслідком цього взаємозбагачення культур стало не тільки руйнування натуральних форм господарства і

прискорення соціально-економічного розвитку місцевих народів, але і встановлення загальних класових інтересів минулого і корінного населення. Показово і те, що незважаючи на тривали на території Північної Азії пересування і переселення народів, що супроводжувалися поглинанням одних племен іншими, незважаючи на спустошливі епідемії та феодалний гніт, зони розселення сибірських народів не мінялися століттями, а загальна чисельність корінного населення Сибіру зростала і в XVII ст. і в наступних століттях. Так, якщо до початку XVII ст. в Сибіру проживало 200-220 тис. осіб [5, с. 157], то у 20-30-х роках XX ст. місцеві народи нараховувала 800 тис. чоловік (у даний час більше мільйона) [1, с. 280]. Цей чисельний ріст був можливий лише в умовах збереження та життєздатності господарства аборигенів і рішучого переважання позитивного при їх контакти з російськими переселенцями над негативним.

Ще більш очевидними будуть прогресивні наслідки приєднання сибірських земель до Росії, якщо розглядати значення цієї події в масштабі всієї країни, невід'ємною частиною якої швидко ставала Сибір.

Однак, якщо розглядати в сукупності всі наслідки просування Росії в сибірські простори, то ми повинні будемо висунути на перший план чинники іншого роду: ті, що мали для Росії глибоко прогресивне значення. Так, в ході відбулися в кінці XVI–XVII ст. подій визначилася основна територія Російської держави, зміцнилося його міжнародне становище, зріс авторитет, посилювався вплив на політичне життя не тільки в Європі, але і в Азії. За Росією були закріплені багатющі землі, які дали колосальний приплив коштів в корінні області країни, дозволивши краще оснастити, а потім і перебудувати її армію, зміцнити оборону. Російське купецтво отримало великі можливості для розширення торгівлі. Відбулося загальне збільшення продуктивності сільського господарства. Зміцнення торговельних зв'язків у цілому по країні сприяло поглибленню суспільного поділу праці, давало додатковий поштовх для зростання товарного виробництва і складання всеросійського ринку, який, у свою чергу, втягувався у ринок світовий. Росія стала володаркою незліченних і в майбутньому вкрай важливих для неї природних багатств.

ПРИСОЕДИНЕНИЕ ВОСТОЧНОЙ СИБИРИ И ДАЛЬНЕГО ВОСТОКА К РОССИИ В XVII ВЕКЕ

В статье автор рассматривает проблему присоединения Восточной Сибири и Дальнего Востока к России в XVII веке. Характеризует причины и последствия этих событий. Освещает вопросы присоединения коренных народов и их взаимоотношения с первыми поселенцами.

Ключевые слова: Восточная Сибирь, Дальний Восток, присоединение, первопроходцы, последствия, коренные народы.

Kalagin V. A.

THE ACCESSION OF EASTERN SIBERIA AND THE FAR EAST TO RUSSIA IN THE 17TH CENTURY

In the article the author considers the problem of the annexation of Eastern Siberia and the Far East to Russia in the XVII century. Characterizes the causes and consequences of these events. It highlights the issues of accession of indigenous peoples and their relationship with the first settlers.

Key words: Eastern Siberia, the Far East, accession pioneers consequences indigenous peoples.

Джерела та література

1. Андреевич В. Краткий очерк истории Забайкалья. От древнейших времен до 1762 года. – М.: Вече, 2013. – 288 с.
2. Буцинский П. Н. Заселение Сибири и быт первых ее насельников. – М.: Вече, 2012. – 320 с
3. Зуев А.С. Русские и аборигены на крайнем северо-востоке Сибири во второй половине XVII – первой четверти XVIII века / Новосибирск: Издательство НГУ, 2002. – 313 с.
4. Никитин Н. И. Землепроходец Семен Дежнев и его

- время. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1998. – 192 с.
5. Никитин Н. И. Русская колонизация с древнейших времён до начала XX века (исторический обзор) / Институт российской истории РАН. – М.: ИРИ РАН, 2010. – 224 с.
 6. Пузанов В. Д. Военные факторы русской колонизации Западной Сибири (конец XVI – XVII вв.). СПб., 2009. – 445 с
 7. Ципоруха М. И. Покорение Сибири. От Ермака до Беринга. – М.: Вече, 2013. – 368 с.

Кравченко С. С.

Науковий керівник – к.і.н., доц. А. С. Поспелов

УДК 94 (497.16) ”1801/1900”

ЧОРНОГОРСЬКА ЗБРОЯ В ХІХ СТОРІЧЧІ

Стаття присвячена опису та аналізу зброї, що використовувалася чорногорцями на протязі усього ХІХ сторіччя, яке стало найбільш яскравим та визначальним у історії цієї країни. Парадокс полягає в тому, що майже увесь арсенал чорногорських воїнів був ідентичний арсеналу їх запеклих ворогів із Османської імперії.

Ключові слова: зброя, Чорногорія, Балканський півострів, військова історія, ХІХ сторіччя.

Відвідуючи у 1974 р. Югославію, відомий радянський поет та співак Володимир Висоцький (1938 – 1980 рр.) написав вірш «Водой наполненные горсти...» [2]. Цей вірш був присвячений чорногорцям як нації, причому автор зміг з дуже чутким відчуттям передати усю насичену та криваву історію Чорногорії, уклавши її усього в 10 стовбців. Червоною лінією усього вірша проходить особлива войовничість чорногорців – що, загалом, відмічали усі мандрівники, які відвідували цю країну ще у ХІХ сторіччі [5].

Актуальність статі є суто науковою: хоч вивчення Чорногорії та її історії в останій час починає дуже активно розвиватися, проте ці